

ВЕЧІРНЯ ГОДИНА

(В тринадцяті роковини смерті Василя Стефаника).

Чудна якась вечірня година. Обстановка хатня і кути замазуються і пропадають у вечірнім сутінку, а в голові зарисовуються давні образи щораз виразніше. Згадую про свої зустрічі з Василем Стефаником. Не з особою великого нашого письменника, бо я його тільки раз бачив і то далеко, як він промовляв на сцені у Відні восени 1916 р. Говорив тоді про великого сина галицької землі — Івана Франка. Говорив так, як і писав: короткими і вриваними реченнями. Але сказав дуже багато.

Та з творчістю Стефаника я стрічався дуже часто. Вперше, ще як учень дрогобицької гімназії, тої самої, де і Стефаник здавав матуру.

Дрогобицькі учні вивчали його творчість, бо гордились колишнім товаришем своєї школи. Було це ще перед першою світовою війною, коли увалася була нитка його творчості, і він мовчав довгі роки. В дискусії впав був запит і про те, чому автор „Синьої Книжечки” не пише далі. Д-р Володимир Бирчак, що був присутній на наших сходинах, пояснив нам, що багато людей ставить такий запит, звертаючися і до самого автора „Дороги”. Та Стефаник відповів одному такому влізливцеві:

„Кожна свиня лізе до мене з отим „Чому не пишете?”

І ми вже мовчали. Ми не знали тоді, що вулкан не вибухає завжди, тільки деколи, що грім не гремить довго, що блискавка тільки на хвилю прорізує чорні хмари і гасне, осліпивши своїм блиском тих, що на неї дивляться. Така була і Стефаникова творчість...

Пригадую собі і другу свою стрічу зі Стефаниковою творчістю. 28 серпня 1915. Сотник Дмитро Вітовський веде свою сотню до наступу на завалівських полях. Проти нас чорна хмара московської солдатні хоче загарбати ту нашу рідну землю, якої так трималися Стефаникові герої — селяни.

„Земля — то все, як є своя!” — казали вони.

Тримаю в закаменілій руці рушницю і скоками підходимо до ворога. Згадався мені „отой Антія” із „Синьої Книжечки” Стефаника.

„Іду я з хаті, гет цалком вже віхожу, та й поцулував сми поріг та й іду. Не мое та й решта! Бий, як пса, від чужої хати! Можна — Можна — проши! Було мое, а тепер чуже. Віхожу надвір, а ліс шумит, словами говорит: верниси, Антоне, до хати, верниси, мой!”

І згадалася тоді мені ще й співанка, яку Стефаник згадавав у своїй „Вечірній годині”:

Ой, не коси, бузьку сина,
бо си зросиш по коліна.
Та най тота чайка косит
що набакир шапку носит.

Та пісня бренила в моїй голові, а ворожі кулі осами й шершенями зачали нам понад головами, як ми лежали в подільській гречці, та ми зривалися до бігу, аж відогнали ворога від своїх хат.

Згадується мені і третя стріча з автором „Синів”. Але це був уже „новий”. Стефаник. „Земля — то все, як є своя!”. Тепер „землею” — вже була Україна.

„Последний раз прийшов Андрій; він був у мене вчений. „Тату, каже, тепер ідемо воювати за Україну. — „За яку Україну?” — А він підоймив шаблев грудю землі та й каже: „Оце Україна, а тут — і справив шаблев у груди — отут її кров, землю, нашу ідем від ворога відбирати”. Як та його шабля блиснула та й мене засліпила. „Сину, кажу, та є ще в мене менший від тебе Іван, бери і его на це діло; він дужий, най вас обрх закопаю у цу нашу землю, аби воріг з цего коріня її не віторгав у свій бік”.

Про отого „нового” Стефаника мав доповідь на Семінарі Словянської Філології при Карловому Університеті в Празі — покійний уже сьогодні Микола Гнатишак. Присутніми були студенти всіх словянських народів — а керівником був чеський професор словянських літератур — Ян Махаль. Гнатишак відкрив увесь чарляконічного Стефаникового слова і творчістю автора „Синів” зачарував устю аудиторію і самого професора. За свою працю дістав він найвищу похвалу в формі першої нагороди... Та ми, українські учасники, раділи не грошевою нагородою нашого земляка, тільки успіхом українського слова — „Його (Стефаникового) слова”...

А пізніше прийшла та невідклична хвиля, коли в 3 годині і 30 хвилин ранку 7 грудня 1936 року Великий Василь Стефаник замкнув свої очі назавжди в своєму Русові. Умер, як умірали всі українські власники своєї землі. Висповідав його брат митрополита Шептицького, ігумен Климентій Шептицький; а при його смерті був присутній русівський парох, о. Дольний, якого Стефаник дуже шанував і любив.

І я тоді мав довшу стрічу зі Стефаником, бо писав про творчість того українського письменника, якого великий Франко назвав найбільшим мистцем українського слова після Шевченка. Підкреслював я його звязок з українською землею, що розрослася в останніх його творах в ідею всієї України. Зазначував я також, що Стефаник належно оцінював і ту надземну Силу, що керує долею людей і народів і ніде в своїх творах не виступав проти Бога, хоч і формально належав до радикальної партії.

Старий Максим зі „Синів” прикляк до землі і молився:

„А ти, Мати Божа, будь мойов газдинев; ти з своїм Сином посередині, а коло тебе Андрій та Іван по боках... Ти дала сина одного, а я двох”.

А пізніше, вже на чужині, в чужій і непривітній Німеччині, я часто думав про Стефаникову творчість. Я бачив, як наші скитальці радісно сідали на вози, щоб їхати в світ за очі на незнану скитальщину, залишаючи в Європі всю свою мізерію і пониження та переслідування. І я згадував тоді ста-

ВЕЧІРНЯ ГОДИНА

(Докичення зі стор. 2-гої)

рого Івана Дідуха з „Камінно-го хреста” — та Данила й Семена з „Вона земля”.

Як Іван Дідух мав їхати до Канади, то такий його туск напав, що чиколонки гриз і чупер собі якрав, хочев си по соломі, як худобина. А потім нечисте цукнулося до нього! За малу філю був би си затег. Але нагадав си за свій хрест та й його відійшло.

А на своїм горбі поставив хрест і „вібив на ньому свое намено і своєї жінки”, бо їхав немов у могилу.

А тут скитальці з усміхом на устах їдуть у світ за очі...

Чи наші люди стали вже тими „світовими людьми, як англійці, що з радістю їдуть у чужі землі, чи вони є, може, отими „тумами”, яких казав рубати шаблями кошовий отаман Сірко, коли визволені з татарської неволі, хотіли йти назад у Крим?...

А може вони зазімали з гли-

бокого горя, як та Данилова жінка:

„Доки ще виділа з фіри наше село, то плакала та з воза тікала, та невістки її здоганяли, а як не вздріла вже свого села, то зазімила”.

Так, велике горе впало на нашу землю.

Та віримо, що прийде час, і ми, як Данило, „завернемо свої вози до схід сонця, аби Бога не гнівити...”, бо „наше діло з землев... з рідною землею”.

І заговорять скитальці, як промовила і зазімила Данилова жінка:

— „Ідім, Даниле, додому, ідім!”

